

АЛІСТЕР МАКГРАТ. *НЕБЕЗПЕЧНА ІДЕЯ ХРИСТІЯНСТВА*. ПРОТЕСТАНТСЬКА РЕВОЛЮЦІЯ: ІСТОРІЯ ВІД ШІСТНАДЦЯТОГО ДО ДВАДЦЯТЬ ПЕРШОГО СТОЛІТТЯ. – Пер. з англ. Олексія Панича. – К.: Дух і Літера, 2017. – 656 с. ISBN 978-966-378-548-6

Сплеск творчої активності пов'язаний зі святкуванням п'ятсотлітнього ювілею Реформації викликав до життя чималу кількість різноманітних публікацій різного гатунку. На цьому тлі, у вигідному світлі виділяється чергове дослідження професора Оксфордського університету Алістера Макграта присвячене історії протестантської революції від шістнадцятого до двадцять першого століття. Книга побачила світ у 2006 р., а в 2017 р., з ініціативи Ресурсно-дослідницького центру Євро-Азіатської Акредитаційної Асоціації євангельських навчальних закладів, видається “Дух і Літера”.

Вітчизняному читачу, переобтяженому реформаційною риторикою ювілейного року, менш за все хотілося стикнутися з черговою хронікою розвитку протестантизму. Саме цей недолік є ключовим у працях, що охоплюють великі історичні проміжки. В цьому сенсі дослідження Макграта якісно вирізняється. Обстоювання протестантизмом права індивідуума самотужки вивчати Писання автор називає небезпечною ідеєю, що спричинила ключові етапи поступу реформаційних рухів. Через цей засадничий принцип Реформації, дослідник тлумачить історію протестантизму, з метою прояснити ідентичність та внутрішню динаміку руху через його історичні прояви. Використання такого підходу дозволяє читачу розуміти з одного боку, небачене зростання і сплеск протестантизму, з іншого усвідомлювати складність природи руху, який не може оминати нових розбіжностей та спречок апіорі, при цьому маючи безпрецедентну силу для пристосування до різних місцевих обставин.

Основна цінність дослідження для східноєвропейського читача полягає в її цілісності на тлі достатньо фрагментарних уявлень про Реформацію у нашій частині світу. Алістер Макгат в одній праці розглядає походження протестантизму, його відмінні ознаки та майбутній потенціал. При цьому, дослідник максимально враховує як інтенсивні зміни в науковій галузі на межі століть, так і трансформації в самому протестантизмі, що актуалізують нові дослідження його природи. Заслуговує на увагу бажання автора відійти від шаблонних кліше та стереотипів стосовно протестантизму. Тому в роботі ми не зустрінемо спрощених узагальнень чи банального типологізування. Так, автор не поспішає отожднювати поняття “Реформація” й “протестантизм”, демонструючи складність відносин між цими термінами. Вже в звичній для себе манері, Макгат визначає протестантизм як низку місцевих реформаторських рухів, як своєрідний “рух рухів”, які мають спільні прагнення, але відрізняються за способом їх реалізації. Також в дослідженні врахований оновлений інтерес до соціальної історії з її

акцентом на суспільний устрій та інституції, що поставив під сумнів спробу визначення Реформації виключно через призму богословських поглядів її очільників. Водночас, Макґрат заперечує спроби маргіналізації ключових постатей Реформації віддаючи належне їх поглядам та діяльності. Те ж саме можна сказати про спробу автора відійти від надмірної “демонізації” пізньосередньовічного католицизму й продемонструвати багатшаровість глибин церковного життя в надрах якого формувався запит на реформи, що готував ґрунт для появи протестантизму.

Вказані підходи визначили структуру роботи. Опис історичних подій відбувається виходячи з того, що минуле не лише визначає теперішнє, але й висвітлює майбутнє. Враховуючи широкі хронологічні та тематичні рамки, автор зізнається, що не ставив собі за мету “нереалістичне завдання дослідити предмет докладно” (С. 13), а використовуючи принцип вибіркової уваги, наголосив на аспектах наративу становлення протестантизму, що наскрізно вплинули на його подальший розвиток. Макґрат називає це “тлумачною історією, яка поєднує панорамний огляд з виокремленням деяких деталей, з метою визначити й розтлумачити не все, що взагалі траплялося, а лише те, що згодом виявилось найважливішим” (С. 13-14). Такий дещо прагматичний ретроспективний підхід є дуже корисним для вітчизняного читача, який зустрічаючись з масивом матеріалів з протестантської історії може втонути в деталях, не вичленивши стрижневі ідеї, що визначили траєкторії розвитку руху. При цьому важливо, що опис розвитку та поширення протестантизму не відбувався в межах бінарної позиції “католицизм – лютеранство”, а продемонстрував широкий спектр протестантських вірувань та настанов.

Історична розмаїтість протестантизму визначила особливості його засадничих ідей та специфіку впливу на культуру. Використовуючи дані історичного, культурного та концептуального аналізу, Макґрат переконливо демонструє основні розбіжності між протестантами засновані на різних підходах до тлумачення Писання, наслідком чого є розмаїття орієнтирів у вирішенні богословських, еклезіологічних соціальних та практичних проблем. Неможливо не погодитися з автором в тому, що виразно підприємницькі умонастрої значної частини протестантів здійснили величезний вплив на західну цивілізацію, особливо економічну її царину, при цьому розгалуженість та поліваріантність ідейних орієнтирів протестантизму породила розмаїття культурних наслідків. Після великого місіонерського прориву ХІХ ст., Макґрат воліє говорити про появу “місцевих протестантизмів”, які намагаються тлумачити й застосовувати Біблію в своєму особливому контексті без необхідності співвідношення власних поглядів з західними ідеями чи цінностями.

Останній розділ книги присвячений трансформаціям протестантизму в ХХ ст., пов’язаним з глобальним культурним пануванням США, дивовижним розвоєм п’ятдесятництва, та зміні світового протестантського атласу з зсувом на глобальний південь. Переосмислення, перетворення та поширення протестантських ідей на міжнародному рівні відбулося на всіх рівнях протестантської ідентичності включно з екуменізмом, місіонерством, теологією, духовністю та церковними інноваціями, що у Макґрата корелюється з феноменом глобалізації.

У ХХ ст., на думку автора, змінюються зовнішні чинники, які впливають на відчуття ідентичності протестантизму. Якщо таким внутрішнім фактором є центральне значення біблійного тексту, то зовнішнім консолідуючим фактором для строкатого протестантського анклаву донедавна був спільний ворог – католицизм. Зміна тональності у стосунках між гілками християнства обумовила пошук нового ворога, яким став для консервативних протестантів сучасний секуляризм. Водночас, значна частина протестантів навпаки бачить в ньому своєрідного союзника, завдяки якому церква може повернутися до власного аутентичного статусу свідка без владних претензій.

На відміну від подібних досліджень протестантизму, Алістер Макграт значне місце у своєму дослідженні надав п'ятдесятницькій революції в протестантизмі. Така пильна увага до руху хрещених Духом Святим обумовлена не лише статистичним вибухом доволі молодого руху (за одне століття світове п'ятдесятництво стало чисельнішим за всі інші протестантські напрямки разом узяті), а його унікальною здатністю до адаптації в різних контекстах, особливо на глобальному півдні, а також універсалізацію п'ятдесятницького досвіду в лавах інших протестантських течій. Не претендуючи на вичерпність, Макграт аналізує особливості п'ятдесятницького віровчення, які уможливили його привабливість, при цьому заперечуючи доволі поширену сьогодні оцінку п'ятдесятництва як “нової” (“другої”) Реформації.

Наприкінці роботи, автор прагне намалювати майбутнє протестантизму з його зсувом на глобальний південь, формуванням більш контекстуальних теологічних систем, децентралізацією та подальшою “мутацією” обумовленою новим прочитанням Писання, яку генерує наступне покоління.

Отож спроба Алістера Макграта зібрати докупи багато історій для створення метанаративу зародження, розвитку та оновлення протестантизму заслуговує на увагу сучасного читача. Враховуючи величезну джерельну базу, задіяну в дослідженні, а також прагнення автора бути на передньому краї сучасного наукового дискурсу в царині дослідження протестантизму, можна рекомендувати це дослідження як одне з кращих усім, хто долучився до святкування півтисячолітнього ювілею Реформації

*Михайло Мокієнко
Дослідницький центр ЄААА
м. Львів, Україна*